

ЕЛІТА ТА БЮРОКРАТІЯ. КОНФЛІКТ ЧИ СПІВПРАЦЯ?

Постановка проблеми: події, що відбуваються останніми роками на території нашої країни привели до докорінних змін в економічних та політичних системах, а також змінили соціальну структуру населення. Спроби зміни суспільно-політичної системи супроводжувалися важкими потрясіннями та несли крах у різні сфери життєдіяльності суспільства. Сьогодні стає очевидно, що без серйозних наукових аналізів передбачити події та результати подальших реформ неможливо. Особливо важливими є вже досліджені фактори, здатні позитивно впливати на новітні закони та тенденції у різних сферах життя в період стабільності. Одним з таких факторів є політична еліта та бюрократи, адже саме ці структуровані підрозділи напряму пов'язані з політичним та організаційним апаратом влади.

Актуальність цієї проблеми також пов'язана з необхідністю переосмислення проблем, пов'язаних з поняттям правлячої еліти та бюрократії. Дослідження показують, що серед вітчизняних вчених немає жодної точної пояснення на визначення правлячої еліти та бюрократії, їх сутність, структуру та функції.

Значення проблеми зростає, так як постійно виникають різноманітні соціальні та політичні інститути: культурні, громадські організації, виробничо-комерційні фірми та партії, в яких правляча еліта та бюрократія є основним необхідним та важливим елементом.

Мета:

- 1) висвітлення основних функцій бюрократії та еліти;
- 2) виокремлення їх спільних та відмінних рис;
- 3) аналіз суспільно-політичних процесів та їх вплив на зовнішню та внутрішню політику держави;
- 4) вивчення взаємозв'язку між бюрократією та елітою. Співпраця чи конфлікт?

Об'єктом дослідження виступає: бюрократія та еліта, як панівний клас сучасного суспільства.

Для початку варто зазначити, що розвиток української суспільства безпосередньо залежить від розвитку процесів у політиці держави, це демонструють історичні факти та різноманітні перетворення, що стосуються соціальної сфери життя, які відбувалися у минулому. Значну кількість наукових робіт присвячено саме темі формування та розвитку політичних еліт та, зокрема, бюрократизму. Гостре питання функціонування еліт сформувалося за часів саме незалежності України, коли повстає проблема виокремлення України як окремої самостійної держави за підтримки мови, демографічних факторів, культурних та економічних цінностей, політичної відокремленості. Формування сучасної еліти (не дорадянської) виникає на протипагу Росії, адже вагома частина російської еліти вважала Україну самостійною лише тимчасово і мала наміри ліквідувати цю «історичну випадковість».

При лібералізації режиму зростає безвідповідальність бюрократії та еліти, і, відповідно, їх політична небезпека. Сила та вплив правлячої еліти та бюрократії безумовно залежить від політичного режиму та організації вищої влади у країні. З посиленням режиму еліта міцніє та посилюється, а бюрократія слабшає. Такий зв'язок залежить від наявності певних факторів. У час розбудови незалежної України управлінські рішення приймалися бюрократичним апаратом на власний розсуд, який на той час не контролювався, без участі у цих процесах громадськості. Ліквідація функцій ідеологічного контролю зумовила безконтрольну діяльність чиновників і стала однією з причин бюрократизації та корумпованості практично у всіх сферах діяльності.

У той же час політична еліта, проголошуючи прихильність до демократії, демократичних цінностей та ідеалів, починає переслідувати такі цілі, як: зростання рівня популярності серед населення, залучення підтримкою лідерів демократичних країн, отримання доступу до державних та загальнонаціональних ресурсів.

Доктор економічних наук А. Ф. Мельник у своїх наукових працях стверджує, що бюрократія, підміняє волю суспільства волею однієї або групи осіб, яка є суб'єктивістською, нелегітимною та протизаконною, часто призводить до спотворених форм і методів ведення справ у державі. Я погоджуюсь та вважаю, що демократизація суспільного життя спричинена слабкістю соціальних та політичних інститутів і відсутністю демократичних традицій, що і спричинило корупцію в Україні [7, с.343].

Характерними ознаками бюрократії є її стабільність і рутинність. Це не означає, що вона безпосередньо протистоїть змінам, оскільки деякі з них є немінучими. Зміни несуть бюрократичному апарату загрози й, безумовно, ризики, які пов'язані, насамперед, з обмеженнями впливу бюрократизму на соціальні процеси методом прийняття рішень у зв'язку із втратою посади. Тому бюрократичний апарат за досить тривалий період свого існування повсякчас зазнавав змін та пристосовувався навіть до швидкоплинних процесів у суспільному житті. На всіх історичних етапах суспільного розвитку бюрократизм сприймають як явище негативізму. Крім того, громіздка бюрократична управлінська структура держави не тільки призводить до невідповідності між нею та суспільними проблемами, які вона створення розв'язувати, а і є «піддрунтям» для процвітання корупції. Зростання чисельності суб'єктів державного апарату, введення суміжних методів управління, зазвичай, супроводжується непрозорістю діяльності державних посадовців та низьким рівнем їхньої відповідальності, що в результаті ще більше спонукає посадовців до вчинення корупційних діянь.

Існує розуміння того, що сьогодні першочерговим є завдання створення таких політико-правових умов, які б прискорили демократичні перетворення у політичній сфері, забезпечили ефективність державного управління в нових, ринкових умовах і, таким чином, знизити рівень прогресуючого негативізму у сфері соціально життя та державної влади. Проте, для вирішення проблем такого типу, необхідно працювати всьому суспільству. Так, професор О. Крюков цілком точно зауважує, що формування нової моделі політико-управлінської еліти – процес досить тривалий. [5] Тому велику роль у здійсненні державних перетворень відіграє фактор часу та стабільності політичних систем. Що ж власне представляє собою клас політичної еліти? Еліту формує меншість суспільства, це той особливий психологічний склад правлячого класу, що характеризується конкретними вольовими характеристиками: рішучістю та здатністю прогресивно дяти. Діяча еліта вирізняють певними якостями, а саме: здатністю до раціонального мислення, спостережливості, багатство уяви, творчість, вмінням правильно оцінювати та нести відповідальність. Еліта-«своєрідний індикатор суспільства», основною функцією якої є «інтеграція вольових імпульсів в області політики». Політичну еліту складає меншість, але саме ця «меншість» характеризується здатністю впливати на більшість, що не можна сказати про бюрократів, які зазвичай отримують «більшість» різноманітними, іноді прихованими методами, заради отримання формальностей. Бюрократія здебільшого характерна різноманітним політичним партіям, корпораціям, профспілкам. Саме такий тісний зв'язок породжує негатив у системі органів діяльності виконавчої влади. Бюрократи вирізняються своєю знеособленістю, ієрархічністю та неспублічністю, підміною суспільних інтересів. Бюрократія ніби створює своє замкнене коло чиновників, яке прагне створити оптимальні умови задля покращення функціонування не державних процесів, підняття лише свого привілейованого стану. Бюрократи не вважають свою діяльність причиною соціального та політичного неблагополуччя, а

покладають провину на прошарок саме суспільства. Бюрократія вважається відірваною від народу системою, що не можна сказати про еліту, що раціонально використовує усі блага задля забезпечення добробуту у всіх сферах суспільства.

Саме представники політичної еліти, які займають основні позиції у політичних, економічних та культурних інститутах, чинять безпосередній вплив на прийняття та реалізацію стратегічних рішень. У свою чергу, перелік цих вимог цілком скорегований саме стратегічними рішеннями, тобто тими, що встановлюють правила соціальної взаємодії, які змінюють пріоритети розподілу матеріальних благ і власності, та регулюють об'єм та інтерпретацію інформаційних потоків. Тому і зосереджено увагу на необхідності в людях, що володіють знаннями в галузі права, економіки, менеджменту, державного управління, політології; не менш важливим є державне бачення проблем та професійні навички в управлінні. Еліта передбачає узгодження власних та окремо взятих інтересів. Нинішнє суспільство має явно елітний характер, це пов'язано з тим, що суспільство є демократичним, воно поступово збільшує чисельність свого елітного кола.

Проте є й подібні риси еліти та бюрократії, які полягають в тому, що кандидат в будь-якому випадку повинен відповідати існуючому образу члена структури, тобто якомусь ідеалу. Але при делегуванні цей образ може бути досить невизначеним. При призначенні ж - образ цілком визначений. При відборі і в бюрократичній системі, і в еліті існують формальні, зафіксовані в законах, і неформальні критерії.

Безпосередньо з відбором пов'язана чисельність правлячої еліти і бюрократії. Чисельність першої буває обмеженою. Чиновницький апарат має тенденцію до постійного зростання, особливо в великих організаціях. Серед внутрішніх принципів важливе місце займає ієрархія, яка існує в обох структурах і може носити формальний і неформальний характер. Нерідко обидва типи ієрархії збігаються. Формальна ієрархія - це ієрархія посад. Неформальна-вирізняється ступенем важливості певної посади. Наприклад, міністр закордонних справ або оборони в державі завжди буде стояти неформально вище, ніж, наприклад, міністр культури.

Досить складні відносини між бюрократією та елітою. В цілому перша намагається підіграти другий. Потрібно згадати, що вся історія України, й насамперед ХХ ст., супроводжувалася перманентним знищенням національної еліти як такої.

Конфлікти, що виникають в більшості вирішуються прихованими шляхами. Суть конфліктів полягає в двох причинах:

- 1) прагнучи до безпеки, бюрократія намагається звести всі проблеми до своїх методів розв'язання;
- 2) боротьба за владу.

Порівнюючи ставлення чиновників і членів еліти з різними верствами організації, можна визначити, що з підвищенням рівня влади зменшуються безпосередні контакти носіїв влади з масою. Тим самим збільшується відчуження влади. Таким чином, бюрократія в цьому аспекті виглядає більш переконливо, ніж правляча еліта, яка перебуває на самому верху піраміди влади.

Висновок: досліджуючи ці дві досить складні системи, і, шукаючи між ними спільні та відмінні характеристики, можна простежити, що між бюрократією та елітою існує конфлікт за безпосередні контакти у соціальній та політичній сфері. Проте, створюються нові тенденції для вирішення проблем, що стосуються розвитку суспільства в цілому, розширюються демократичні можливості, зміцнюється ефективність влади, її авторитет. Усім цим явищам передує діяльність еліти, яка повсякчас вимагає нових підходів на основі відповідних соціальних технологій. Лише в такому випадку можна сподіватись, що буде покладено край бюрократизму та корупції й перспективним напрямком для подальшого розвитку управлінського апарату буде принцип відкритості й прозорості в діяльності органів державної влади.

Література

1. Гончарук-Чолач Т.В., Джугла Н.В. Політична соціологія: навчальний посібник / За ред. Гончарук-Чолач Т.В. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр «Економічна думка ТНЕУ», 2018. – 250 с.
2. Ілленко А. «Питання еліти в ідеології українського націоналізму» - <http://www.inst-ukr.lviv.ua/files/20/06-09Ilenko.pdf>
3. Кіянка І. «ПОЛІТИЧНА ЕЛІТА У КОНТЕКСТІ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА» - http://vlp.com.ua/files/14_72.pdf
4. Кочубей Л.О. «ПОЛІТИЧНА ЕЛІТА ТА ПОЛІТИЧНИЙ КЛАС: КЛАСИЧНІ ЗАРУБІЖНІ КОНЦЕПЦІЇ» <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/26610/15Kochubey.pdf?sequence=1>
5. Крюков О. «Політико-управлінська еліта України та Росії: досвід архетипізації» <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/putp/2010-34/doc/4/10.pdf>
6. Лєскова Л.Ф. «ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ НОВОЇ УПРАВЛІНСЬКОЇ ЕЛІТИ В УКРАЇНІ» - <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2015-1/doc/1/08.pdf>
7. Мельник А. Ф. «Державне управління»: навч. посібник: Знання-Прес, 2003. – 343 с
8. Пашов Р.І «ФЕНОМЕН БЮРОКРАТІЇ У СВІТОВІЙ ФІЛОСОФСЬКІЙ ДУМЦІ» - http://novyn.kpi.ua/2015-1/11_Pashov.pdf
9. Яковенко Г. «Державний бюрократизм та шляхи його раціоналізації» [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_01\(4\)10ygbdsr.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_01(4)10ygbdsr.pdf)